

MITSKI PODTEKST ŽITIJA SVETOG PETRA KORIŠKOG TEODOSIJA HILANDARCA

1. UVOD

Žitije Svetog Petra Koriškog Teodosija Hilandarca spada među najvrednija dela srpske srednjevekovne književne tradicije. Ono je po svom sadržaju jako neobično u mnogim aspektima, pa se zato čini da značenje (nekih delova) u ovom žitiju ima karakter palimpsesta, gde je svaki sloj dragocen ali najveću znatiželju budi onaj koji se ne vidi, već se tek naslućuje.

2. TRI SLOJA

Prvi, spoljašnji sloj, jeste sama kompozicijsko-stilska shema po kojoj je delo pisano, a to je srednjevekovno žitije. *Žitije Svetog Petra Koriškog* sadrži gotovo sve činioce srednjevekovne hagiografije¹, (osim zaglavlja gde se „stavlja dan i mesec kada se sveti prestavio, a retko i kada je pokopan“²). Taj sloj se takođe ogleda u prisustvu „teoloških, hrišćanskih motiva koji su postali po analogiji biblijskih događaja“³ i kod kojih postoji „tendencija da se svetitelji potpuno izjednače sa biblijskim ličnostima i da se prikažu da u potpunosti meri uživaju božiju naklonost“⁴.

Pored teoloških, odnosno hrišćanskih motiva, u samom dnu ovog palimpsestnog dela obitavaju „etnički motivi koji su tvorevina opšte mitološke fantazije“⁵.

¹ Vidi: Ređep, Jelka. *Stare srpske biografije*, Novi Sad, 2008, str. 7.

² Isto.

³ Slankamenac, Prvoš. *Legende o južnoslovenskim anahoretima*. Skoplje: Glasnik Skopskog naučnog društva. 1925, I, str. 229, 215-233.

⁴ Isto.

⁵ Isto.

Središnji sloj, jeste tradicija usmenog stvaranja. On spaja mitski i teološki sloj tako što funkcioniše poput komunikacionog kanala gde s jednog kraja odjekuje mitska, paganska tradicija i sudara se s odjecima novopridošlog hrišćanstva s druge strane. Rezultat tog praska predstavlja oblačenje jednog u drugo.

Prisustvo usmene tradicije i njeno učešće u formiranju priče o životu Svetog Petra Koriškog, onakve kakva je preko Teodosija do nas došla, potvrđuje sam Teodosije, i to na kraju žitija, kada kaže: „Sve ovo videvši i po tom doznadoh koliko je veliki u postu i trpljenju prepodobni (...) I raspitah se kod meštana i mnogih iz okoline za ono što iz života njegova htedoh doznati, i što slušanjem primiše od onih inoka koji prepodobnoga pogreboše i koji s njima bejahu, pa mi to o njemu ipričaše da i rod rodu posle njih ovo prenese kao povest, te napisah i satvorih da svaki može pročitati (...)“⁶.

Zatim nastavlja: „(...) da se dobro žitije prepodobnoga ne bi pripovedalo kao san i gatka, i da time ne bismo bili lišeni koristi i umiljenja“⁷. Ovde Teodosije očigledno pokazuje da zna za proces usmenog stvaralaštva, kada napominje svoju bojazan da bi pomenuto žitije u jednom momentu moglo da se pripoveda kao san i gatka. Dakle, govorimo o Teodosijevom poznavanju usmene svesti na veoma suptilnom nivou, iako to nije jedino mesto gde on svedoči o postojanju oblika usmenog stvaralaštva. Iz pomenutog sledi pretpostavka da je događaj, pre nego što je zapisan od strane Teodosija, jedno vreme postojao kao usmena forma, dakle u sećanju meštana. A glavno pitanje jeste: u kolikoj se meri moglo za neodređeno vreme nakačiti čestica mitskog? A to pitanje vuče za sobom niz novih, koja se tiču samog postojanja i intenziteta mitske

⁶ Teodosije. *Žitije Svetoga Petra Koriškog*, u: *Teodosije, Žitija*, priredio Dimitrije Bogdanović, Beograd 1988, str. 288.

⁷ Isto.

svesti kod srpskih meštana iz okoline Prizrena četrnaestog veka?⁸ Ono što se vidi iščitavanjem i analizom samog teksta Teodosijevog žitija Svetog Petra Koriškog jeste da čestice mitskog postoje (pa makar u službi kompozicije žitija).

2.1. SLOVENSKA MITOLOGIJA I DEMONOLOGIJA KAO MITSKI SLOJ U TEKSTU ŽITIJA

Mitsko u tekstu žitija Svetog Petra Koriškog, biće sagledano primarno kroz mitologiju i demonologiju starih Slovena. Opravdanost za to nam pruža mesto gde se Sveti podvizivao, vreme kada je to činio i razne druge okolnosti koje su dobra osnova za sve to. Šta sve u podtekstu žitija Svetog Petra Koriškog ima tipološku sličnost sa onim što se danas zna o mitologiji i demonologiji starih Slovena? Pogledajmo ambijent gde se Koriški podvizivao. Raspored elemenata, njihov međusobni odnos, u potpunom je saglasju sa (paganskom) simbolikom koju su u ambijent takvog tipa ugradili stari Sloveni. Gde se podvizivao Koriški? To se precizno prvi put pominje u šestoj celini: „I došavši do jedne gore visoke što se nalazi kraj grada Prizrena, više sela po imenu Koriša, na toj gori zastadoše da se odmore od napornog puta (...)“⁹.

„Stara slovenska reč *zreti* znači isto što i videti, pa bi se ime grada Prizrena moglo prevesti kao privid ili pri Vidu, kod Vida, mesto gde boravi Vid“¹⁰. Iz čega sledi da je to područje lako moglo biti mesto gde je kult Svetovida bio od velikog uticaja. Pošto je glavna aktivnost hristijanizacije Južnih Slovena započeta u IX veku¹¹ (a mi sad govorimo o XIV veku), teško je sa sigurnošću tvrditi da je kult jednog boga kao

⁸ Vidi: Kostić, Dragutin. „Kad je Teodosije pisao život i službu sv. Petra Koriškoga“. Beograd: Organ Pravoslavnog bogoslovske fakulteta 1934, str. 371-382.

⁹ Teodosije, str. 269.

¹⁰ Bajić, Aleksandra. *Bogovi starih Slovena*, Beograd, 2008, str. 6.

¹¹ Čorović, Vladimir. *Istorija Srba: Pokršćavanje Južnih Slovena*. 1989, Beograd, str. 91.

što je Svetovid, i čitav splet rituala, magijskih obreda, verovanja i predanja ugrađenih u okvir tog kulta (samim tim i u kulturni život zajednice paganskih Slovena) mogao potpuno iščeznuti, a da se bar dobar deo tih verovanja ne ugradi u okvire primljenog hrišćanstva. Zašto je nama to sad važno? Pre svega, zato što, pretpostavka da je kult Svetovida bio jak baš kod Prizrena, daje veću težinu i snagu ostalim paganskim elementima prisutnim u tekstu žitija kao mitski sloj koji se krije. Koji su to elementi? Relja V. Katić daje i konkretan geografski opis mesta gde je boravio Koriški. Opisuje ga na sledeći način: „(...) smešten ispod stenovite litice jednog od ogranaka Šare, koji se postepeno sliva u plodno Prizrensko polje, ispod njega protiče Koriška reka“¹².

A Teodosije u tekstu žitija kaže: „Ispod te stene na kojoj prepodobni stajaše, reka s visokih gora shodeći blizu protiče“¹³. O zajedničkom kultu boga Donjeg i boga Gornjeg sveta govori to, da se dva naspramna brda, između kojih uglavnom protiče reka, nazivaju Crni bog i Beli bog.¹⁴ A činjenica da su ova brda razdvojena rekom, možda ima simboličke veze i sa verovanjem da je „(...) onaj svet od ovog razdvojen vodom, rekom ili morem“¹⁵.

Borba Koriškog s besovima predstavlja najdramatičniji deo žitija. Mesto gde se seku duži religije, mita i filozofije. Teodosije, u žitiju, prvi put pominje besove ovom rečenicom: „(...) U pomenutim peštarama besi mnogi i zveri divlje otpr nastanjeni unutra bejahu“¹⁶.

Prema verovanju Slovena u predhrišćanskom periodu, Besovi su

¹² Katić, V. Relja. „Postanak i prošlost hilendarskog metoha manastira Sv. Petra Koriškog“. Zbornik Matice srpske za likovne umetnosti 18, 1982, 133-151, str. 133.

¹³ Teodosije, str. 277.

¹⁴ Gajić, Nenad. *Slovenska mitologija, panteon bogova, demonologija, mitska mesta i magijski rituali*. Beograd, 2011, str. 47.

¹⁵ Isto.

¹⁶ Teodosije, str. 272.

„zli dusi u službi svog gospodara – Besomora.“¹⁷ „Besomor je demon grozote i odvratnosti poistovećivan sa vampirom i vukodlakom“¹⁸; „(...) kralj mrtvih, takođe, njegovo ime je i drugi naziv za Crnoboga, jedinog apsolutnog vladara donjeg sveta“¹⁹.

U postupcima besova postoji izvesna gradacija: najpre su pokušali da ga uplaše, pa da ga psihički slome izazivanjem griže savesti, pa tek onda fizičko nasilje i pokušaj ubistva.²⁰ Postupnim praćenjem i razlaganjem ove gradacije kroz primere, primetićemo, još i to, da su besovi napadali u više navrata, ali i u više oblića. U pojedinim, može se uočiti sličnost sa staroslovenskim bogovima ili njihovim atributima, koji su, na izgled, nekako razbacani, ali ipak dovoljno snažni da ih primetimo. „A besi putem maštarija strahoviti klopot tvoreći i po noći vičući često napadahu na nj. Čas dolažahu kao da vuku sa sobom onu zmiju, koja razjapljivaše čeljusti svoje a oni govorahu da ga proždere; čas kao da mu sestra dolazi javljahu mu se i u noći plačući govorahu: ‘Brate, brate’, po imenu ga zovući, ‘izađi, gospodine brate, izađi i primi me u peštaru, da me zveri ne pojedu. Tebe jedinog umesto roditelja imadah, i s tobom, sve napustivši, pođoh, a ti me samu ostavio jesi! Gle, koliko vremena po gorama tražeći te lutam, od gladi i plača, iznemogla propadam, a ti živiš ne brinući se za mene kao da sam tuđa. Ti, kamenosrdni nemilostivče, zar da se ne smiluješ na suze moje? Hoće li te primiti Gospod što si me ostavio? Izađi bar sada te me uzmi pošto si me ostavio? Izađi bar sada te me uzmi i k svojima odvedi, pa ćeš se

¹⁷ Gajić, str. 133.

¹⁸ Isto, str. 134.

¹⁹ Isto.

²⁰ Figura gradacije je česta u usmenoj lirici i epici. Njeno postojanje u žitiju potvrđuje prisustvo tradicije usmenog stvaranja koja je pomenuta na početku ovog rada. Ovom problematikom se dobro pozabavila u svom radu Radmila Marinković („Uticaj načina komunikacije na strukturu umetničkog dela u usmenoj i srednjevekovnoj književnosti“). Naučni sastanak slavista u Vukove dane, sveska 2, Beograd, 1977, str. 47-53.

opet u isposničku svoju peštaru vratiti“^{21 22}

Predanje kazuje o postojanju jednog zlog demona po imenu Vada, koji je svrstan u utvare. Veruje se da živi u velikim pećinama, gde čini razne pakosti ljudima koji se usude da tu kroče. „Ona obrušava stene, oponaša ljudske glasove i tako navodi ljude da zalutaju, odvodi ih sve dalje od izlaza i usmerava da propadaju u nevidljive rupe ili gaze kroz mutna pećinska jezera“²³

Možda podudarnost nije kompletna u svim elementima, na primer; utvara teži da udalji žrtvu od izlaza pećine, a besovi u žitiju teže ka obrnutom. Takođe, nije pronađen dokaz da je Vada mogla uzimati vizuelni oblik, recimo zmije. Ali ono što navodi da se neka sličnost ipak pretpostavi, to su podudarnosti u smislu mesta boravka pomenutog lunarnog bića (pećina), moći oponašanja glasova, i negativna nastrojenost prema onom ko se tu nađe.²⁴

„Starahu se o tome kako da ga od stene i od peštere odagnaju. Jedoga dana, tako, usred dana kao veliki oblak gavranova i u obličju svakakvih zveri sakupivši se dođoše na svetoga. Zveri sa rikom i kao da će ga proždreti javljahu se, a gavranovi kao da će mu iskopati zenice

²¹ Teodosije, str. 272-273.

²² Kad god se sestra oglašava u žitiju (uključujući i kad je podražavaju besovi) valja primetiti naročitu ritmičnost njenog govora koji je i po izvesnim motivima blizak tužbalici kao žanru usmene književnosti. Ako bismo prozni tekst stavili u stihovnu formu, to bi bilo uočljivije, čak bi se uočile i figure dikcije poput, na primer anafore, itd... (Obratiti pažnju na poslednja tri reda citata.)

²³ Gajić, str. 258.

²⁴ Postoji jedna veoma maštovito napisana knjiga, koja ne deluje pouzdano u naučnom smislu, ali je korisna, jer na jedan filozofski način pokušava da rekonstruiše sklop verovanja starih Slovena. Po toj knjizi su bogovi odlučili da stanu na put ljudskoj oholosti i gordosti tako što prema njima više nikada neće biti blagonakloni i popustljivi kao pre, pa su odlučili da stvore božiće, demone ili besove, bića za stepen niža od božanstva koja će imati deo moći bogova i mogućnost da nagrađuju ili kažnjavaju ljude u zavisnosti od zasluge. Za razliku od bogova koji su beskompromisno dobri i pravedni, božići imaju ćudljivu narav, pa su im stoga, da ih umilostive, Sloveni prinostili žrtve kroz razne obrede. (Huđec, Jovan. *Predanja i mitovi starih Slovena*. Prevod Mihail Harpanj, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1998.)

očiju njegovih u peštaru se zaletahu“.²⁵

Gavran je ptica iz porodice vrana. Vezana je za smrt i svet mrtvih. „Htonička simbilika gavrana predstavljena je u ranom arapskom svedočanstvu Al Masudija (umro 956. god.). On opisuje slovenskog idola u obličju starca koji štapom izvlači iz grobova posmrtnu ostatku. Ispod njegove leve noge nalaze se slike gavrana i drugih crnih ptica“.²⁶ Takođe, za staroslovenskog boga Jarovida se smatralo da dolazi u pratnji gavranova. Jarovid je bog čiji je kult vezan za smrt i svet mrtvih.²⁷

„(...) U onaj potok mutni stadoše ga vući, i po oštrom kamenju razdirahu telo njegovo, sami sebe podstičući i govoreći: ‘Požurite, drugovi, požurite! Ako smo ranije i lenji bili da gubitelja našega ovog ubijemo, sada je vreme da budemo vredni i da pokažemo usrđe, jer u onaj dan koliko god budemo u stanju potrudimo se i utopimo neprijatelja našeg!’ I do potoka dovukavši ga, kako nisu imali vlasti da ga u nj vrgnu, bijahu ga mnogo i govorahu: ‘Idi od nas, Bedniče! Tebi se među ljudima mesto ne nađe, pa si u naša peregivališta došao da nas proteraš, i naše stene i peštare sebi u deo nepravedno nasledio jesi. Idi od nas bez zla, idi niko pre tebe ne uđe ovamo i ne učini nam takvo nasilje! Prestani da nas vređaš, inače ćeš zlo svršiti!’“²⁸.

Ovaj deo predstavlja neku vrstu kulminacije, kada psihičko i fizičko nasilje nad Koriškim dostiže do najviše tačke i s te tačke se spušta ka još jednoj peripetiji i raspletu, koji se odvio po svim pravilima poetike srednjevekovnog žitija (što se vidi iz daljeg sadržaja teksta nakon

²⁵ Teodosije, str. 276.

²⁶ Tolstoj, Svetlana M. i Ljubinko Radenković. *Slovenska mitologija – enciklopedijski rečnik*, Zepter Book World, Beograd, 2001.

²⁷ Gajić, str. 58.

²⁸ Teodosije, str. 277.

povlačenja besova)²⁹.

„Besi tad otiđavši tobož za dugo ostaviše svetoga, ali se odmah ponovo kao veliko mnoštvo vojnika sabraše, i dođoše na svetoga. I napunili bejahu svu dolinu i po stenama pod oružjem hođahu, sa šlemovima u obliku glava divljih veprova i s likom medveda i ostalih zveri na glavi, i tako strašan prizor tvorahu“.³⁰

Lik medveda nas navodi na Velesa koji je smatran bogom životinja, polja i šuma, odnosno bog plodnosti, vegetacije i života u najširem smislu. Alternativno ime mu je Gospodar šume.³¹ Sloveni su verovali da se ovaj bog najčešće pojavljuje u vidu medveda iako je sposoban da se pretvara i u razne druge životinje čiji je zaštitnik. U kasnijim tekstovima je, poput ostalih bogova, označen kao demon; izgubio je svoje prvobitne funkcije i povezivan je sa đavolom i podzemnim svetom. Poput većine slovenskih bogova, i Veles je bog ratnik koji će se boriti da odbrani kraj u kome ga najviše poštuju, pa je tu ulogu možda sačuvao i kao sveti Vlaho zaštitnik grada Dubrovnika. Volos je prvenstveno bio bog divljine koji je uzimao oblik divljih i opasnih životinja.³²

Zanimljiv je i njihov razlog zašto ga ne žele na svojoj teritoriji. Rekli su mu: „Prestani da nas vređaš (...)“³³. Pre toga su pokušali da ga uguraju u reku i tako usmrte, i pošto nisu uspeli, oni,

²⁹ Ali i po gotovo svim pravilima koje je Aristotel postavio u svojoj poetici kada je u pitanju tragedija i tragički junak. Ovu temu bi bilo dobro otvoriti u nekom budućem radu kada je žitije Petra Koriškog u pitanju. Čitava fabula žitija gradi se na nizu ciklično postavljenih sukoba između Petra Koriškog i društva, roditelja, majke, sestre, zmiје, besova, sebe samog. Takođe je prisutna i razvijena dijaloška forma o kojoj već postoji rad kada je u pitanju Teodosije i njegovo delo *Žitije Svetog Save*. Vidi: Bajac, Vladislav. „Neke osobnosti dijaloga u Teodosijevom *Žitiju Svetoga Save*“. Beograd: Književnost i jezik, 1976, str. 48-53.

³⁰ Teodosije, str. 278.

³¹ Gajić, str. 51.

³² Isto, str. 52.

³³ Teodosije, str. 277.

naposletku, iskazuju uvređenost? Kakvo je to mesto na kom boravi Koriški? I zašto njegovo prisustvo čini uvredu i nasilje besovima? Ovo nas opet vraća na priču o verovanju Slovena o „onom svetu“ na čijoj se granici Koriški, očigledno, našao. Za „onaj svet“ se kaže da mu je put dug, težak i opasan. Junak uspeva da stigne uz pomoć mitoloških životinja, ili zahvaljujući uticaju demonskih bića. U verovanjima, „pratioci“ na onaj svet mogli su biti umrli rođaci ili anđeli Sv. Nikola, arhanđeo Mihail i dr. Za glavnu granicu koja deli ovaj od onog sveta smatrana je mitološka reka čijim je prelaskom pokojnik zaboravljao svoj prošli život i prisajedinjavao se svetu duhova. Poslednja prepreka na putu za onaj svet je bila „kapija zagrobnog carstva, koju su čuvala čudovišta ili sveci hrišćanskog kulta“³⁴.

Mitološki junak koji teži ka onom svetu i večnom životu je univerzalni mitski motiv, čiji je najpoznatiji primer *Ep o Gilgamešu*. Iz toga se lepo vidi da je konstrukcija monoteizma zidana na čvrstim i dubokim paganskim temeljima. Da bi mogla postojati na površini kao vidljiva i dominantna, morala je izvršiti taj kompromis – da potiskuje ono što ne može neutralisati.³⁵ Drugim rečima, to je oblačenje paganskog u hrišćansko pomenuto na početku priče o mitskom podtekstu. U tom smislu, Petar Koriški kao mitološki junak, pred kapijom zagrobnog carstva vodi bitku za prolaz do „onog sveta“ u potrazi sa suštinom za koju čvrsto veruje da se mora kriti u beskonačnosti i nepropadljivosti,

³⁴ Tolstoj, Svetlana M., str. 427.

³⁵ Na toj relaciji u psihologiji funkcioniše svest i podsvest. U metaforičkom smislu hrišćansko je ovde svest, a pagansko-podsvest. Tom analogijom dolazi se do zaključka da je mit deo kolektivno nesvesnog. Primenu teorije Karla Gustava Junga o kolektivno nesvesnom kroz književnu analizu, pokušao je da uspostavi Vladeta Jerotić, koji je napisao prvu obimnu studiju o Teodosijevom *Žitiju Petra Koriškog*. U toj studiji je izneto nekoliko oštroumnih zapažanja, ali se nažalost u mnogim delovima išlo na štetu književne analize, zalazeći se previše u patologiju, veoma često i po cenu potpunog zanemarivanja odlika žitija kao srednjevekovnog žanra. (Jerotić, Vladeta. „*Žitije Petra Koriškog* u svetlu dubinske psihologije“. Novi Sad: Letopis Matice srpske 407, 1971, str. 383-422.)

odnosno svemu što ovaj svet nije.³⁶

Koriški je, očigledno, kao smrtnik nepoželjan na takvom mestu gde vlada sukob večno suprotstavljenih božanstava (Crnoboga i Beloboga). Dakle, ko se nađe na obali smrti, ili će biti prevezen na drugu stranu (mrtav) ili treba da bude oteran sa tog mesta (živ).³⁷ Svaki duži boravak smrtnika na granici, izaziva gnev bogova i demona, zbog mogućnosti da smrtnik stekne određene moći i tako ih ugrozi, prkoseći njihovim zakonima. On te moći ostvaruje u kontaktu sa magijskim supstancama i stvorenjima. Glavna magijska supstanca je ovde kamen, a magijsko, odnosno mitsko stvorenje je zmija. Zmija spaja u sebi mušku i žensku, vodenu i vatrenu simboliku, negativno i pozitivno načelo.³⁸ Vezana je za podzemni svet – svet mrtvih. Kućnu zmiju poistovećuju s dušom pretka, a grobnu zmiju – s dušom sahranjenog čoveka. Htoničkom prirodom je uslovljen antagonizam zmije, koja je vezana za podzemni mrak i sunce: u južnoslovenskim legendama, zmija je progutala sunce, njegove zrake, ispila mu oči.³⁹ U čudnovate atribute zmije, između ostalog, spada i kamen.⁴⁰

Kamen je jedan od praelemenata sveta, simbol mrtve prirode. U narodnoj kosmogoniji, tumači se kao oslonac, temelj, suština, osa sveta i poredi s drvetom sveta i planinom.⁴¹ Kamen, pećina i zmija imaju

³⁶ Ideja o propadljivosti ovozemaljskog sveta nije bila strana u svesti paganskih Slovena. Oni su egzistenciju sveta delili na ere. Svaka era se završava Svarogovim buđenjem kada nastaje tzv. smak sveta, a svaka naredna počinje i traje u toku Svarogovog sna. Bogumili su ovu pagansku ideju primenili na hrišćanski obrazac, što dokazuje jedan bogumilski natpis na stečku koji kaže „Ovaj svet je samo san demona.“ (Gajić, str. 39.)

³⁷ Što po logici stvari spada u samu „prirodu nadležnosti“ pomenutih božanstava.

³⁸ Tolstoj, Svetlana M., str. 212.

³⁹ Isto.

⁴⁰ Isto.

⁴¹ Isto, str. 257.

svoj ekvivalent u hrišćanskoj simbolici.⁴² Budući da je kamen element mrtve prirode, često je atribut demona i mesto na kome oni borave.⁴³

Ova dva pojma su, zasebno objašnjena u mitološkom rečniku, a ipak, lančano povezana u simboliki niz, na koji se ovde ukazalo prostim ređanjem jednog pojma do drugog. Šta spaja zmiju i kamen? Spaja ih Drvo sveta. U slovenskoj mitologiji, ono je osa sveta, centar sveta i oličenje kosmosa u celini. Kruna drveta sveta doseže do nebesa, korenje do pakla. Ono obuhvata vertikalne i horizontalne koordinate sveta. Označava i vremenske koordinate.⁴⁴ U folkloru, slika drveta sveta može biti zamenjena slikom stuba, grede ili planine.⁴⁵ Drvo sveta predstavlja i deo praindoevropskog mita. Ono izgleda tako što ispod njega boravi zmija, koja simboliše bića podzemnog sveta, iznad krošnji su bogovi (u narodnim pesmama ponekad i vila), a u sredini, kod stabla stoji čovek. Na taj način je kroz mitsku svest definisana čovekova egzistencija. Ako u fokus stavimo samo jednu sliku: Petra Koriškog kako, suncem pržen, vetrom tučen, sedi na svojoj steni u šumi, a „U jednoj nižoj peštari ispod stene njegove velika zmija prebiva“⁴⁶, mi imamo kompletnu sliku drveta sveta, što je najjači, najupečatljiviji momenat mitskog podteksta Svetog Petra Koriškog Teodosija Hilandarca. Čak i ako se ne zagledamo u dublji kontekst priče, Koriški je, potpuno pasivno, samim svojim položajem između zmije i boga mitski junak, jedna od koordinata kosmičkog poretka drevnog mita kog su Sloveni prenosili i kasnije sačuvali u svojim pesmama: „Изникало едно дръво/едно дъво дафиново/колко вишно, толку лично;/коренот му по съ земя, /гранките му слано море, /вършенот мы в сино небе“⁴⁷.

⁴² Vidi: Janjić, Dragana. *Prepodobni Petar Koriški*. Beograd-Leposavić: 2007.

⁴³ Tolstoj, Svetlana M., str. 258.

⁴⁴ Isto, str. 163.

⁴⁵ Isto, str. 164.

⁴⁶ Teodosije, str. 272.

⁴⁷ Tolstoj, M. Svetlana, str. 164.

POETIKA TEODOSIJA HILANDARCA

Teodosijev identitet dugo je bio misterija i muka svim učenim ljudima koji su pokušali da je odgonetnu. U procesu odgonetanja javljali su se brojni nesporazumi u vezi sa tim: ko je bio i kad je živeo Teodosije Hilandarac?⁴⁸Zatim šta je čitao? Šta je mogao čitati? Jedna od neospornih činjenica jeste da je on „(...) jedan od retkih srednjevekovnih pisaca u čijim delima možemo naći eksplicitno iskazane poetičke stavove.“⁴⁹Veličina Teodosija kao stvaraoca jeste u u tome da se on depersonalizuje (poput platine u sumpornoj kiselini) i ostavlja delo da govori samo.⁵⁰ On razbija pojedine topose karakteristične za žanr žitija; njega zanima da opiše bogatstvo trpeze Stefana Nemanje i da napomene se vladar oprštao s tugom od mrsnog i bučnog veselja pred skrušeni monaški život... Teodosije unosi realnost, ali i ne izostavlja metafizičke vrednosti. Njegov stil je jasan, vešto tesan, gotovo narodski britak. Žitije Svetog Petra Koriškog ima kompoziciju tipološki sličnu kompoziciji epa. U prilog tome govori mnoštvo dinamičkih motiva, kao i podeljenost teksta na manje celine. Čak na početku žitija imamo nešto slično invokaciji: „(...) Molimo Boga, premudrosti voditelja i blagoumlja podatelja, da nam podari kaplju blagodanoga znanja u Duhu svetom, kako bismo prema tvom očekivanju dostojnu reč upriličiti mogli“.⁵¹

3. ZAKLJUČAK

Dakle, Teodosije svojim izuzetnim stilom i obrazovanjem predstavlja poslednju, neizbežnu kariku na samom kraju

⁴⁸ Vidi: Bogdanović, Dimitrije. „Teodosije“, u: Teodosije, *Žitija*, priredio Dimitrije Bogdanović, Beograd 1988, str. 9-39.

⁴⁹ Špadijer Irena. „Antički koreni Teodosijeve poetike“. Novi Sad: Zbornik Matice srpske za književnost i jezik, 2010, str. 249-260.

⁵⁰ Eliot, Tomas S. *Tradicija i individualni talenat: Izabrani tekstovi*. Prevod: Milica Mihailović. Predgovor: Jovan Hristić. Beograd: Prosveta, 1963.

⁵¹ Teodosije, str. 265.

ovog pokušaja demistifikacije mitskog sloja u tekstu žitija Petra Koriškog. Da li je on bio svestan mitskog u priči koju je slušao i zapisao?⁵² Ono što se može reći, jeste da je Teodosije bio blagonaklon prema narodnim duhovnim tvorevinama, i na prigodan način im davao mesta u okvirima svojih uverenja. Cilj je, uostalom, i bio izučavanje teksta u maniru palimpsestnog sloja, dakle da se prilikom analize i uočavanja onog što je mitsko na umu ima i ne skrnavi poetika žanra, stil pisca, ali da se istovremeno uzmu u obzir sve okolnosti koje nam pružaju nešto sasvim novo u tumačenju ovog već tako vrednog dela. Naime, taj cilj ima još jednu važnost: ukazuje se na već pomalo zapostavljenu duhovnu tekovinu srpske kulture, a to je mitska svest slovenskih predaka i njeno učešće (makar spontano), ne samo na usmenu književnost i niže slojeve društva već i, na srpske srednjevekovne intelektualce koji su nosili pisanu književnost srednjeg veka, među kojima je bio i Teodosije. Mogućnost ovakve analize jednog dela srednjevekovne pisane književnosti, treba da bude podsticaj da se primeni novi pristup u analizi, kako bi se dela srpske srednjevekovne književnosti pretresla na savremeniji, slobodniji i kreativniji način koji će na površinu izneti nova saznanja iz naše stare književnosti.

⁵² Ta hipoteza nije relevantna za temu ovog rada u tolikoj meri, ali ostavlja prostor za razmatranje nekih pitanja, kao što su recimo Teodosijeva lektira. Ti neznabožački spisi, koje pominje na početku žitija, da li su to srednjevekovni romani, ili postoji mogućnost da su to bili Homerovi *Ilijada* i *Odiseja*? Naravno, uzevši u obzir da je Teodosije poznavao grčki jezik. (To se može pretpostaviti s priličnom sigurnošću, obzirom da je živio u Hilandaru, o Homeru kod Srba pisao je Đorđe Sp. Radojičić.)